

*Григорій ВАЩЕНКО (1878-1967),
видатний український педагог.*

*Монографія «Проект системи освіти в самостійній Україні»
(витяги). Проф. Г. Ващенко. Мюнхен 1957 р.*

Про причину нашої поразки

«З розпадом большевицької держави для поневолених Москвою народів і в тому числі для українців відкриються перспективи щодо розбудови свого національного й культурного життя. Такі перспективи вже відкривались перед нашим народом в часи лютневої революції 1917 р., коли впала царська влада і почався рух в напрямку створення української самостійної держави. **Але українська інтелігенція не була підготована до того, щоб гідно очолити цей рух (виділення-ред.).** Тому визвольні змагання України закінчилися поразкою і поневоленням навіть далеко важчим, ніж за часів царської Росії. Щоб цього не сталося і в часи розпаду ССРСР, потрібна ґрунтовна підготовка у всіх галузях політичного і культурного життя нашого народу.

(стор. 3)

Найважливіше – питання про освітню систему

«Як український педагог, я хотів би висловити свої думки щодо підготовки нашого народу в галузі розбудови своєї національної освіти. Що освіта має величезне значення у всіх галузях життя народу, — це ясно для кожної мислячої людини. Доказів цьому багато дає історія як старих, так і нових часів. Наприклад, Німеччина, незважаючи на великі політичні помилки часів гітлеризму, незважаючи на страшні розрухи, що їх принесла з собою друга світова війна, переважно завдяки добре поставленій освіті зуміла швидко відбудувати своє господарство і знову стати могутньою державою, з якою рахуються всі народи світу.

Добре зрозуміли значення освіти й большевики. З перших же років революції вони взяли школу в свої руки і зробили з неї знаряддя у своїй боротьбі за опанування світу. І коли большевицька система останній час дуже захиталась, то це пояснюється виключно антиприродністю її і властивими їй внутрішніми суперечностями.

Тому на розбудову своєї національної освіти й виховання молоді і нам, українцям, слід звернути найбільшу увагу. Одним з найважливіших питань в галузі освіти, що стоять перед нашим народом, є **питання про освітню систему (виділення-ред.)**. Під системою освіти слід розуміти мережу освітньо-виховних закладів, що існують у певній державі, починаючи від дитячого садка й кінчаючи університетом, високими технічними школами та академією наук.

Система освіти звичайно відповідає соціально-економічному устроєві держави. Коли в суспільстві розгортається політична боротьба і державний устрій захитується, це відбивається і на системі освіти. З'являються спроби в той чи інший бік змінити її. Тому, плануючи розбудову освіти у вільній самостійній українській державі, слід взяти до уваги соціально-політичний устрій її, що ймовірно існуватиме в ній. Крім того, щоб уникнути помилок у розбудові системи освіти, що можуть потім тяжко відбитися на подальшому

розвиткові нашого народу, **треба використати досвід минулого і сучасного** (*виділення-ред*).

Дуже велике значення для нас має досвід системи освіти на Україні за часів царату і часів большевицького панування. Ґрунтовна аналіза цього досвіду перш за все покаже нам великі хиби в організації системи освіти, що їх мусимо уникати. Багато позитивного в розв'язанні питань про систему освіти у вільній українській державі може дати короткий, але плодотивний досвід організації української школи в період 1917-1923 рр., коли наш народ з великим ентузіазмом розбудовував свою національну культуру взагалі і свою національну школу зокрема.

Крім того, ми мусимо врахувати також досвід систем освіти на Заході. В ньому ми маємо знайти для себе багато позитивного й корисного. А проте ми не можемо просто запозичати цей досвід і розвивати свою систему освіти за якимось західним зразком. Як ми зазначили вище, **система освіти має відповідати перш за все соціально-політичному устроєві держави, а також психології народу та його національним традиціям** (*виділення – ред.*). У всьому цьому український народ має свої відмінності, що відрізняють його від інших народів.

(стор. 3)

Про досвід української школи

«Взагалі за три-чотири роки свого існування система освіти, розбудована українськими педагогами (*мовиться про період 1917- 1923 рр. – ред.*), цілком виправдала себе. Приходиться пожаліти, що большевики злочинно обірвали її існування і зліквідували багато видатних українських педагогів. **Бажано, щоб цей досвід української школи не загинув марно; щоб він був ґрунтовно досліджений і використаний як одна із важливих основ при розбудові системи освіти в самостійній Україні** (*виділення – ред.*)»

(стор. 19)

Пророчі тези

На заключення маємо підкреслити, що подаючи думки про систему освіти в самостійній Україні, ми далекі від того, щоб визнавати свій проект за непомильний. Всякий проект має тим більше ваги, чим він міцніше пов'язаний з конкретною дійсністю. По наш проект сказати цього не можна, бо саме існування самостійної української держави є проблемою, що має стати дійсністю лише при умові упертої і жертвенної боротьби українського народу за свою самостійність. А проте ми знаємо, що обов'язком українців є підготовка не тільки до збройної з ворогами нашого народу, а й до розбудови національної культури після перемоги над ними.

Може статися так, що вороги будуть переможені, а коли прийде справа до мирного будівництва на Україні, **наш нарід виявить повну непередготовленість** (*виділення-ред.*) і це кінець-кінцем може призвести до того, що нами знову опанують якісь спритні чужинці.

З цих міркувань я і подаю свій проект системи освіти, який має бути, так би мовити, вихідною точкою в розбудові її і предметом дискусій.

(стор. 48)